

פרשת ואתחנן

פטור נשים במצוות עשה שהזמן גרמה

ושננתם לבניך ודברת בם בשבתך בביתך ובלכתך בדרך ובשכבך ובקומך. וקשרתם לאות על ירך והיו לטטפת בין עיניך. (דברים ו, ז ח)

המקור

איתא במשנה (בקידושין כט, א) וכל מצות עשה שהזמן גרמא אנשים חייבין ונשים פטורות, וכל מצות עשה שלא הזמן גרמא אחד האנשים ואחד הנשים חייבי. ובגמ' (שם לד, א) ומצות עשה שהזמן גרמא נשים פטורות מנלן, גמר מתפילין מה תפילין נשים פטורות אף כל מצות עשה שהזמן גרמא נשים פטורות, ותפילין גמר לה מתלמוד תורה מה תלמוד תורה נשים פטורות אף תפילין נשים פטורות, פרש"י - דאיתקוש להדדי ושננתם לבניך (דברים ו) וכתוב בתריה וקשרתם לאות, תלמוד תורה נשים פטורות דכתיב לבניך ולא לבנותיך אף תפילין נשים פטורות.

טעם הפטור

הראשונים נתנו טעמים לזה שאשה פטורה ממצות עשה שהזמן גרמה, בספר כלבו (סימן עג) הביא בשם בעל המלמד ז"ל (פרשת לך לך) לפי שהנקבה היא לעזר הזכר, ואל אישה תשוקתה והוא ימשול בה להנהיגה ולהדריכה בדרכיו ולעשות כל מעשיה על פיו, וזו הסבה שהיא פטורה מכל מצות עשה שהזמן גרמה, כי אלו היתה טרודה לעשות המצוה בזמנה, היה הבעל בלא עזר בזמנים ההם והיתה הקטטה נופלת בהם, ותסור הממשלה המכוונת לתועלתו ולתועלתה.

וכעין זה כתב בספר אבודרהם (ברכת המצות ומשפטיהם) וז"ל והטעם שנפטרו הנשים מהמצות עשה שהזמן גרמא, לפי שהאשה משועבדת לבעלה לעשות צרכיו, ואם היתה מחוייבת במצות עשה שהזמן גרמא, אפשר שבשעת עשיית המצוה יצוה אותה הבעל לעשות מצותו, ואם תעשה מצות הבורא ותניח מצותו אוי לה מבעלה, ואם תעשה מצותו ותניח מצות הבורא אוי לה מיוצרה, לפיכך פטרה הבורא ממצותיו כדי להיות לה שלום עם בעלה. וגדולה מזו מצאנו שהשם הגדול הנכתב בקדושה ובטהרה נמחה על המים, כדי להטיל שלום בין איש לאשתו (שבת קטז, א).

בתולות ואלמנות

ועי' בספר פרדס יוסף (בראשית ב, ב) שהק' האחרונים א"כ למה פטורות בשבת ממצות עשה שהזמן גרמה, הרי אז אין שיעבוד בעליהן עליהן. ותל' הפרד"י דאטו בתולות ואלמנות שאין להן בעל יהיו חייבות במצות עשה שהזמן גרמה, אלא ע"כ שאע"פ שזה הטעם אבל יש כאן לא פלוג, ופטרה התורה נשים בכל מקרה. אבל עי' בספר תורה תמימה (שמות יג, אות מב) שכתב דלמה לומר לא פלוג, הרי כהאי גוונא אמרו בקדושין (ל, ב) לענין כבוד אב שהנשים פטורות מפני שרשות בעליהן עליהן, ומבואר שם דאם נתאלמנה או נתגרשה חייבת בכבוד, וא"כ גם בנידון דידן כן, ולא שמענו חדוש כזה מעולם.

אשה באיסור סחורה בפירות שביעית

כתב החתם סופר (שו"ת חת"ס או"ח סימן קנ) שלא מצא מ"ע שהז"ג דנשים פטורות אלא בעשה, אבל בלאו הבא מכלל עשה, שאינו דומה לתפילין מצה והקהל חייבות, וציור בזה הוא האיסור לעשות סחורה בפירות שביעית, ולאכול אחר הביעור, שהוא לאו הבא מכלל עשה וזמן גרמא, בודאי נשים אסורות כאנשים. וכתב הפרד"י שלפי האבודרהם היה מן הראוי לחייב נשים, משום שאע"פ שלאו הבא מכלל עשה נחשב כעשה, אבל היות והקיום הוא בשב ואל עשה, אין כאן סתירה לעבודת בעליהן ולכן חייבות.

כדבריו מצא להדיא בשו"ת מהרש"ם (חלק א סימן יד) שרצה לפשוט ספיקו של החת"ס על פי דברי האבודרהם, ומוסיף שיהיה עוד נ"מ בחליצה, שאע"פ שהיא מ"ע שהז"ג, הלא אי אפשר שאשה תהיה מחוייבת לקיים מצוה זו, כשיש לה בעל, א"כ שפיר מחוייבת, דלא פטרתה התורה אלא מה שסותר לשיעבודה לבעלה. אבל כבר תמה עליו הפרד"י שנעלם ממנו דברי התוס' (קידושין לד, א) שכתבו להדיא שאשה אינה חייבת בעשה דיו"ט משום דהוי זמן גרמא, אע"פ שאינו אלא בשוא"ת, הרי דלא אזלינן בתר הטעם.

אשה במצות שביתת בהמתו ותוספת יוה"כ

כעין זה דנו האחרונים האם אשה חייבת במצות שביתת בהמתו, ויש שכתבו שלפי הטעם של האבודרהם הן חייבות, שהרי אין בזה סתירה לעבודה שחייבות לבעליהן. ולפי"ז ה"ה בכל מצוה שקיומה היא בשוא"ת, כגון תוספת יום הכיפורים.

ועי' פני יהושע (ביצה ל, א) שדן למה נשים חייבות בתוספת יוה"כ, הרי הוי מצות עשה שהזמן גרמא שנשים פטורות, ונהי דבעיקר עינוי דיוה"כ עצמו ודאי הושוו נשים לאנשים לכל עונשין שבתורה, אבל תוספת יוה"כ דליכא עונש מנ"ל דאסורות, ותי' דאע"ג דבלשון עשה כתיב, מ"מ כיון דהוי שב ואל תעשה, דלא תאכל ולא תשתה לא הוי בכלל מצות עשה שהזמן גרמא, והיינו דוקא בעשה גמור שהיא בקום עשה. וכבר תמה עליו הצ"ח מתוס' הנ"ל, שגם במצוה שהיא בשוא"ת נשים פטורות. עוד תמה עליו שיש גמרא מפורשת (סוכה כח, ב) שמהא דכתיב האזרח מרבינן שנשים חייבות בתוספת עינוי, אבל מטעם שהיא שבוא"ת לא היה סיבה לחייב נשים.

וכעין זה תמה בשו"ת רבי עקיבא איגר (חדשות סימן פ) על הפרי מגדים (משבצות זהב סי' תר"ח סק"א) שהקשה דלפטרו נשים מתוס' יוה"כ דהוי מצות עשה שהזמן גרמא, ונדחק בזה, ולא זכר את סוגיא ערוכה הנ"ל.

אבל לגבי מצות שביתת בהמתן כתב הגרע"א שנשים חייבות מטעם אחר, והוא על פי דברי הר"ן (שבת דף מז, ב בדפי הרי"ף) שנשים חייבות בשלש סעודות, משום שבכל מצוות של שבת איש ואשה שוים, כדילפינן מזכור ושמור לחייב נשים בקידוש, ודרשינן את שישנו בשמור ישנו בזכור, וכל חיובי דשבת בכלל. וכבר הוכיחו האחרונים ממשנה (שבת פרק ה משנה ד) שפירתו של רבי אלעזר בן עזריה היתה יוצאה ברצועה שבין קרניה שלא ברצון חכמים, ומבואר בגמ' שלא היה פרה שלו אלא של אשה שכנה, ונחשב על שמו משום שלא מיחה בה, הרי לן להדיא שגם אשה מצווה על שביתת בהמתה.

ועי' בפרמ"ג (משב"ז רס"י ש"ה) שנחלקו הראשונים והאחרונים האם שביתת בהמתו נאסר בלאו של לא תעשה כל מלאכה ... ובהמתך, או אינו אלא עשה של למען ינוח וכו', ולענין אם נשים מוזהרים על זה, כתב שלמאן דאמר לאו פשיטא שחייבות, ואף למאן דאמר עשה, לכל מילי דשבת שוין אנשים ונשים, כדברי הר"ן (הנ"ל).

ויש עוד סיבה למה לחייב נשים במצות שביתת בהמתו, כמו שיבואר להלן, אבל קודם לכן נדון על חיוב אשה במילת בנה.

אשה במצות מילה

הקשו בתוס' (קידושין כט, א) למ"ל קרא למעוטי נשים ממצות מילה, דכתיב (בראשית כא) כאשר צוה אותו אלהים, ודרשינן אותו ולא אותה, תיפ"ל שהוי מ"ע שהז"ג, משום שאינו נוהג אלא מיום שמיני ואילך. ותירצו בתוס' דכיון דמיום השמיני והלאה אין לה הפסק, לאו זמן גרמא הוא. עוד הק' דאכתי מ"ע שהזמן גרמא הוא דאין מלין אלא ביום, כדאיתא בפרק הערל (יבמות עב, א) ות' דאתיא כמ"ד התם דמילה שלא בזמנה נוהגת בין ביום בין בלילה.

ועי' בתוספות רי"ד שתי' דהני מילי שפטורות במצוה דתליא בגופה, והיא אינה מצווה אלא לזמן ידוע ולא בכל זמן, אבל מצוה דלא תליא בגופה כגון למול את בנה, אף על גב דמילת הבן קבוע הזמן מתי נימול, אבל האב שצויהו הבורא להתעסק במילת בנו, העסק ההוא אין לו זמן שבין ביום ובין בלילה יטרח ויכין צרכי מילת בנו, והלכך אי לאו אותו הוה מחייבינן גם האשה.

וכעין זה כתב הריטב"א דהתם הוא במצוה דנפשה, אבל הכא במצוה דבנה, הוה אמינא דמחייבא, דלא גרעה מבית דין דמחייבי למימהליה, להכי איצטריך קרא למיפטרה דכתיב אותו ולא אותה.

וכתב בספר מנחת חינוך (מצוה לב) שלפי הריטב"א ה"ה שנשים חייבות במצות שביתת בהמתו, שנמי לא הו מצוה בגופה, אלא בבהמתה. (וכ"כ לגבי מצות ציצית למ"ד ציצית חובת מנה, ואכמ"ל) אבל יש להעיר על דבריו על פי מה ששמעתי ממו"ר הגרא"ז הלוי אפשטיין זצ"ל (שהיארציט שלו הוא י"ג אב) לפרש דברי הריטב"א על פי החקירה הידועה במצוות הבן על האב כגון מילה, האם הפשט שהחיוב הוא לגמרי על האב, והבן אינו אלא ההיכא תמצא לקיים מצותו, כמו היד שמאל שלו לענין תפילין, או דילמא שבעצם המצוה היא של הבן, אלא משום שהבן אינו יכול לעשות המצוה בעצמו, צוה הכתוב להאב שיעשה המצוה בשבילו. ורצה לומר שהריטב"א ס"ל כצד השני, ולכן אע"פ שאשה פטורה במ"ע שהז"ג, אבל במילה שהיא מצות הבן, רק האב עושה המצוה בשבילו, אין פטור של מ"ע שהז"ג. ולפי"ז אין לדמות כלל מצות מילה למצות שביתת בהמתו. אבל יעוין בספר אור זרוע (חלק ב - הלכות מילה סימן צו) שכתב כעין דברי הריטב"א, וז"ל דלא אמרינן דמ"ע שהז"ג דנשים פטורות אלא במצות התלויות בגוף האדם, דמהיכי ילפינן מתפילין והיא מצוה התלויה בגוף האדם הוא, אבל מצוה שאדם מצוה בה על אחרים כגון מילה ההיא ודאי אף על גב דז"ג היא דמחייבא, לכך אצטריך אותו ולא אותה דאפ"ה פטרו זה. משמע שהחילוק בין מצוה התלויה בגופו למצוה שאינה תלויה בגופו, הוא הלימוד מתפילין, א"כ אינו סברא מסוים במצות מילה, א"כ אולי אפשר לדמות לשביתת בהמתו.

ובעיקר דברי הריטב"א יש להעיר על דברי מו"ר זצ"ל, שמלשונו משמע שהטעם שהיה ה"א שאשה חייבת הוא משום דלא גרע מב"ד, וזה היסוד שעל מצוה של הבן היא מחויבת. ולפי"ז יוצא שהריטב"א חולק על ספר המקנה (קידושין שם) שנוקט שבאמת אשה חייבת למול את בנה מדין ב"ד, ולפי הריטב"א הפסוק אותו ולא אותה בא לאפוקי שחייבת מדין ב"ד.

מצוה שאינה נוהגת בשבת

במה שהק' בתוס' שמילה הוי מצ"ע שהז"ג משום שאינה נוהגת לפני יום השמיני או משום שאינה נוהגת בלילה, העירו המפרשים למה לא הק' משום שמילה שלא בזמנה אינה נוהגת בשבת, ותי' מהרי"ט שקושיא מעיקרא ליתא, דאטו נאמר ששילוח הקן הוי מ"ע שהז"ג משום שאינה נוהגת בשבת, אלא ע"כ שהיות ומטעם עצם המצוה אין מניעה בשבת, לא מקרי ז"ג, דאינו אלא סיבה צדדי שמונע ממנו לקיים המצוה בשבת. וכן כתב הטורי אבן (חגיגה טז, ב) ובשו"ת הגרע"א (חדשות סי' י"ז) ועוד אחרונים.

וראיתי בספר שדי חמד (מערכת מ אות קלו) בשם שו"ת שם אריה (יו"ד סי' יד) לבאר שיטת ה"הלכות א"י"י הובא בהגהת אשרי (ריש מסכת חולין) שאין לנשים לשחוט, וכבר תמהו כולם מהיכ"ת, ומסביר שהוא חולק על כל האחרונים הנ"ל וסובר שמצוה שאינה נוהגת בשבת הוי מ"ע שהז"ג, ולכן נשים פטורות.

מצוה שאפשר לקיים ע"י שליח

עוד דנו האחרונים האם אשה חייבת במצות עשה שהזמן גרמה שאפשר לקיים ע"י שליח, וכתבו שלפי דברי האבודרהם יהיו חייבות, שהרי אם מקיימות המצוה ע"י שליח אין כאן סתירה לעבודה שהן חייבות לעשות לבעליהן. ואם כנים הם הדברים היה אפשר ליישב קושיית התוס' (הנ"ל) למ"ל קרא שאשה פטורה ממצות מילה, תיפוק ליה דמצות עשה שהזמן גרמא הוא, ואם נאמר שמצות מילה אפשר לקיים ע"י שליח, (דלא כהש"ך חו"מ סי' שפב) א"כ ניחא, דבלא פסוק היתה חייבת, אע"ג דהוי מעשה"ג משום דאפשר ע"י שליח. שוב מצאתי שכן תי' בספר פני יהושע (קידושין שם), ועי"ש שהסיבה שאינן פטורות היכא שאפשר ע"י שליח הוא משום שאינה פטורה אלא במצוות שדומין לשופר סוכה ותפילין, שהן מצוות שבגוף וא"א לקיימם ע"י שליח, משא"כ במצות האב על הבן דאפשר לקיים ע"י שליח. וכבר הק' עליו בספר המקנה מהא דמצות מעקה דג"כ אפשר ע"י שליח, ואפ"ה איתא (קידושין לד, א) דנשים חייבות בה, רק משום דהו"ל מ"ע שאין הז"ג, אבל בלא"ה היו פטורות. ועי' בשו"ת ציץ אליעזר (חלק כ סימן ד) שרצה ליישב על פי דברי המחנה אפרים (ה' שלוחין סימן יא) שהיכא שמתקן המעקה ע"י אחר אין הבעלים נחשבים לעושה המצוה, אלא המתקן הוא זה שנחשב לעושה המצוה והוא המברך, וא"כ יש לומר שלא מקרי מעקה אפשר על ידי שליח, שאם נעשה ע"י שליח אע"פ שהוא נפטר מהמצוה (הואיל ועכ"פ יש מעקה על גגו), אבל אינו נחשב שהוא עשה מצוה, אלא המתקן הוא זה שעשה המצוה.

האם נשים יכולות להחמיר

אבל בעיקר מה שרצו האחרונים לדון נ"מ בדברי האבודרהם, כבר העיר בספר תורה תמימה (הנ"ל), ממה שכתבו כמעט כל הראשונים (חוץ מהתורי"ד יובא לקמן) דאם רוצות הנשים להחמיר על עצמן להתחייב במ"ע שהזמ"ג אין בזה משום בל תוסיף, ואם כדבריהם מאי שייך בזה שרוצות להחמיר, אחרי כי אין טובן בידן להחמיר בזה כיון דאין זמנן ברשותן, ויותר הו"ל להפוסקים לחדש, דאם בעליהן נותנים להן רשות לקיים מ"ע שהזמ"ג חייבות. [שו"מ בשו"ת דברי יציב (חלק אורח חיים סימן ה ד"ה ה) כתב שלפי דברי האבודרהם והכל בו מובן מ"ש הדברי חיים שאסור לנשים לקיים מ"ע שהז"ג ולהכניס עצמה להחויב, דחומרא דאטי לידי קולא הוא שיתרבה הקטטה בינו לבינה.]

ולכן מסיק בספר תורה תמימה, שסברת הראשונים הנ"ל לא בא לקבוע הלכות, אלא להסביר גזירת הכתוב, אבל אינה יסודית ולא עליה בנוי יסוד עיקר הדין, ובזה הכל מבואר, ואין להאריך עוד, וכ"כ בספר שדי חמד (מערכת הכללים מ אות קלז).

נשים במצות ציצית, תפילין וסוכה

ועי' ברמ"א (או"ח יז, ב) שאין ראוי לנשים ללבוש ציצית משום דמחזי כיוהרא. ומוסיף הואיל ואינו חובת גברא, ומסביר המ"ב (ס"ק ה) דרצה לבאר למה מברכות הנשים על לולב שהוא ג"כ מ"ע שהזמ"ג, ותירץ דשאני התם שאינו חובת גברא, שאפילו איש אין עליו חיוב דאורייתא לקנות טלית בת ד' כנפות אלא אם מתעטף חייב לעשות בו ציצית, משא"כ לולב דגבי איש הוא חובת גברא שהוא חובת הגוף. עוד סברא מחודשת ראיתי בלבוש (או"ח סימן יז, ב) דהואיל וקי"ל דחובת גברא הוא, אם כן לא חייבה התורה בציצית אלא שמלת גבר. דבשלמא אי הוה קי"ל דחובת טלית היא, הוה אפשר לומר כל טלית שיש בה ארבע כנפות חייבת בציצית, ואפילו שמלת אשה, אבל כיון דלא חייבה התורה אלא שמלת איש, האיך תתחייב האשה עצמה בדבר שיש בו נדנוד עבירה דהיינו שמלת גבר. ועי' בספר שדי חמד (מערכת מ כלל קלו) שעל פי דברי הרמ"א כתב השו"מ (תנינא ח"ב סי' ח) שה"ה שאין לנשים לישיב בסוכה חוץ מלילה הראשונה, משום דגם גברים אינם חייבים לאכול בסוכה אא"כ רוצים לאכול יותר מכביצת פת, א"כ הוי כמו ציצית. עה"פ (דברים כב, ה) לא יהיה כלי גבר על אשה, כתב בתרגום יונתן לא יהיה גוללין דציצית ותפילין דהינן תקוני גבר על איתתא, הרי לנו עוד סיבה למה אין להן לנשים "להחמיר" במצות ציצית, שלפי התרגום עוברות על לאו דאורייתא. לענין תפילין כתוב בשו"ע (או"ח לח, ג) דנשים ועבדים פטורים מתפילין, מפני שהוא מצות עשה שהזמן גרמא. וכתב הרמ"א שאם הנשים רוצין להחמיר על עצמן, מוחין בידם. ומסביר המ"ב (ס"ק יג) מפני שצריכין גוף נקי ונשים אין זריזות להזהר. ולפי התרגום עוברות גם על לאו של לא יהיה כלי גבר וכו'.

אשה במצוות מעקה, אבידה ושילוח הקן

במשנה (קידושין כט, א) כתוב שאשה חייבת במ"ע שאין הז"ג, ובגמ' (לד, א) כגון מעקה אבידה ושילוח הקן. והק' בתוס' מאי נ"מ שהיא חייבת באלו משום דהוי מ"ע שאהז"ג, הא בכל הני כתיב לאו, במעקה כתיב (דברים כב) לא תשים דמים בביתך, ובאבידה נמי כתיב (דברים כב) לא תוכל להתעלם, ובשילוח הקן כתיב (שם) לא תקח האם על הבנים, וא"כ לא יפטרו נשים ממצוות אלו אפילו אם הם זמן גרמא, דהא השוה הכתוב אשה לאיש לכל עונשין שבתורה. ותי' בתוס' בשם י"מ דיש נ"מ במקרה שיש עשה המנגד למצוות אלה, שאם לא היו חייבות בעשה אז אומרים עשה דוחה ל"ת, אבל כשהן חייבות בעשה דלאו הזמן גרמא, אז לא יבא עשה אחר וידחנו, דאין עשה דוחה לא תעשה ועשה. אבל הקשה הר"ר יוסף מארץ ישראל, א"כ גבי הא דאמרינן (שבת כה, א) אין מדליקין בשמן שריפה (תרומה שנטמא, שיש מצוה לשורפו) ביום טוב, משום דיו"ט עשה ולא תעשה ושריפת קדשים אינה אלא עשה, ואין עשה דוחה ל"ת ועשה, א"כ אשה שאינה מצווה בעשה דיו"ט דהוי זמן גרמא, וכי תוכל להדליק בשמן שריפה ביו"ט, אלא מאי אית לך למימר דעשה שיש עמו לאו אף הלאו אלים ולא דחי ליה עשה, אף הכא הלאו אלים.

גדר אין עשה דוחה ל"ת ועשה

התוס' חידש לנו שהגדר שאין עשה דוחה ל"ת ועשה, הוא משום שעשה שיש עמו ל"ת הוי יותר חזק, ולכן אפילו במקרה שהעשה לא שייך עדיין אין עשה דוחה אותו. אבל לא כך מבואר בתוס' למסכת חולין (קמא, א) אלא שבאמת העשה דוחה הלאו, אלא שעדיין נשאר העשה, ואין עשה דוחה עשה. שהתוס' כתבו שם שאע"פ שאין עשה דוחה ל"ת ועשה, מיהו אם עבר על אותו לאו אינו לוקה, דהא דלא דחי היינו משום עשה, אבל הלאו כמאן דליתיה דעשה דחי ליה. ואילו לפי תוס' בקידושין שהלאו שיש בו עשה אליהם, אז בדיעבד אם עבר שפיר לוקה, שגם הלאו לא נדחה.

לאו הבא לחזק עשה

לגבי עיקר קושיית התוס' עי' בחידושי הרמב"ן שתירץ שלפעמים הלאו לא בא אלא לחזק העשה, כגון כאן דכתב רחמנא ועשית מעקה תחלה, והדר לא תשים דמים בביתך, כלומר לא תעכב מלעשות מצוה זו, ואלו היו נשים פטורות מהעשה היו פטורות אף מן הלאו, שאין הלאו אלא קיום העשה, ולכן צריכים לומר שנשים חייבות במ"ע שאין הז"ג. עוד כתב הרמב"ן שבשאר מצוות עשה שיש בהם לאו ועשה, חייבות הן בשניהן, כדאמרינן בשבת (כד, ב) ובביצה (ח, ב) שבתון עשה הוא ולא אתי עשה ודחי לא תעשה ועשה, ואיש ואשה שוין בדבר. ולפי"ז מיושב קושיית הר"י מא"י על הי"מ, די"ל דס"ל כהרמב"ן שאשה מצווה בעשה של שבתון אע"ג דהוי מ"ע שהז"ג, משום דמצווין הן בהלאו, ולכן עשה של שריפת קדשים אינו דוחה לאו ועשה של יו"ט אפילו בנשים. ועי' בשאג"א (סי' פב) שלמסקנת התוס' כמו שהעשה מאלים הלאו, ולכן אינו נדחה מפני עשה, ה"נ הלאו מאלים העשה, ולכן אם נשים מצוות על לאו דיו"ט ה"נ מצוות על עשה דשבתון, כדברי הרמב"ן.

ברכה לנשים במ"ע שהז"ג

כידוע נחלקו הראשונים האם אשה יכולה לברך על מ"ע שהז"ג, שיטת הרמב"ם (ציצית ג, ט) שנשים ועבדים שרצו להתעטף בציצית מתעטפים בלא ברכה, והטעם משום שאינן יכולות לומר וצונו. אבל ר"ת מוכיח שנשים יכולות לברך, מההיא דמסכת קידושין (לא, א), אמר רב יוסף (שהיה סגי נהר) מריש הוי אמינא מאן דהוה אמר לי הלכה כר"י, דאמר סומא פטור מן המצות, עבידנא יומא טבא לרבנן, דהא לא מיפקידנא והא עבידנא וכו', ואם איתא שנשים אינן יכולות לברך על מ"ע שהז"ג משום שאינן מחויבות, א"כ גם סומא אינו יכול לברך על מצוות לפי ר"י שהוא פטור, א"כ לשמחה מה זו עושה, שאע"פ שמקבל יותר שכר (לפי הה"א שלו), אבל חסר לו הברכות, אלא ע"כ שנשים יכולות לברך. והא דיכולות לומר וצונו אע"פ שאינן מצוות, כתבו הרמב"ן והר"ן שהיות ואחרים מצווים והיא מקבלת שכר יכולות לומר וצונו, פירוש שאם לא היו מקבלות שכר, אז אינן שייכות כלל במ"ע שהז"ג, ומצד הצונו אין בעיא, משום שכוונתן היא שאנחנו בדרך כלל נצטוינו. הראב"ד (ריש תורת כהנים), כתב למ"ד נשים סומכות רשות אפילו סמיכה גדולה עליו מותרת בנשים, שכך נתנה בתורה, לאנשים חובה ולנשים רשות, והנשים דומיא דאנשים לכל מ"ע שהזמן גרמא, אעפ"י שיש בה איסור תורה כגון ציצית של תכלת לנשים. ולפי"ז ג"כ מיושב איך נשים יכולות לומר "וצונו", משום ש"נצטוו" בתורת רשות ודו"ק.

שיטת התורי"ד (ספר המכריע סימן עח) היא שאם נשים מברכות על מ"ע שהז"ג, הן עוברות על בל תוסיף, עי"ש שאע"ג דהלכתא כר' יוסי דנשים סומכות רשות, א"כ מה שנהגו עכשיו הנשים ליטול את הלולב אין איסור בדבר, אבל אם יברכו עליו הויא לה ברכה לבטלה, וקא עברי בבל תוסיף, כיון שהן מברכות עליו אשר קדשנו במצוותיו וצונו, דעד כאן לא שריא רבי יוסי אלא משום רשות ולא משום חובה. ואינו דומה לסומא שיכול לברך, כדמוכח מר"י, דשאני סומא שלפי ר"י שסומא פטור מן המצוות, אינו מוזהר גם על בל תוסיף.

להלכה באו"ח (סי יז סעיף ב וב' תקפ"ט סעיף ו) פסק המחבר שאין לנשים לברך על מ"ע שהז"ג, אבל הרמ"א כתב שהרשות בידן לברך (על ציצית) כמו בשאר מצות עשה שהזמן גרמא, אך (בציצית) מחזי כיוהרא, ולכן אין להן ללבוש ציצית, הואיל ואינו חובת גברא. ועל פי זה נתפשט המנהג אצל בנות אשכנז לברך על מצות שופר ולולב וכו'. אבל בנוגע למנהג בנות ספרדיות, אע"פ שהרבה פוסקים נמשכים אחר המחבר ואוסרות לנשים לברך על מ"ע שהז"ג, אבל עי' בספר ברכי יוסף (סי' תרנד, ב) שבתחילה יצא נגד מנהג אלו הנשים שמברכות, אבל לאחר שראה בספר שו"ת מן השמים (סימן א) שכתב וז"ל שאלתי על הנשים שמברכות על הלולב, ועל מי שמברך להן על תקיעת שופר, אם יש עבירה בדבר ואם הוי ברכה לבטלה, אחרי שאינן מצוות ואם לאו. השיבו, וכי אכשיר דרי, כל אשר תאמר אליך שרה שמע בקולה, ולך אמור להם שובו לכם לאהליכם וברכו את ה' אלהיכם, והעד מגילה וחנוכה, ופירשו לי מה מצינו במגילה וחנוכה מאחר שהיו באותו הנס חייבות בהם ומברכות עליהם, ובלולב נמי מצינו סמך לדבר שאין לו אלא לב אחד לאביו שבשמים, ובשופר נמי אמרינן שאמר הקדוש ברוך הוא אמרו לפני מלכיות שתמליכוני עליכם, זכרונות שיבא זכרון אבותיכם לפני לטובה, ובמה, בשופר, והנשים נמי צריכות שיבא זכרון לפניו לטובה, לפיכך אם באו לברך בלולב ושופר הרשות בידן. ולכן חזר בו החיד"א והתיר להן לנשים לברך על מ"ע שהז"ג.

פמיניזים

הגרמ"פ זצ"ל (שו"ת אגרות משה אורח חיים חלק ד סימן מט) התבקש לחוות דעתו בענין הנשים שרוצות להראות שויונם, ויש מהן שלובשות טלית בשעת התפילה וכו'. וענה לו הגרמ"פ כי מעיקרי האמונה הטהורה שלנו שכל התורה בין שבכתב בין שבעל פה ניתנה מהקב"ה בעצמו בהר סיני ע"י משה רבנו ע"ה, ואי אפשר לשנות אפילו קוץ אחד לא להקל ולא להחמיר. אך נצטוינו שכשיש צורך לסייג ולגדר היה חיוב על הסנהדרין וחכמי התורה לתקן איזה תקנות לאסור איזה דברים, וכן לחייב איזה דברים, אך בהודעה מרבנן שהוא לתקנה ולסייג, ומזמן שנתפזרו בכל הארצות לית לנו כח זה אלא שיש לחכמים לתקן כל מקום ומקום איזה תקנה רק למקומם ורק לזמן קצר. וממילא זה שהתורה פטרה ממ"ע שהז"ג הוא מן התורה, וגם רבנן לא חייבום כי לא ראו בזה שום צורך לחייבן. ואדרבה משמע שהצורך הוא לפוטרן דוקא מהטעמים שפטרן תורה, ולבד טעמי התורה שלא ידוע לסתם אינשי אף לא לת"ח גדולים, ואנו מחוייבין להאמין שאיכא טעמים גדולים לקב"ה נותן התורה, איכא גם טעמים גלויים לכל, כי סתם נשים בעולם אינן עשירות ועליהן מוטל גידול הילדים והילדות שהיא מלאכה היותר חשובה להשי"ת ולהתורה, וכן ברא השי"ת בטבע כל מין ומין דבעלי חיים שהנקבות יגדלו את הולדות, ואף את מין האדם לא הוציא מן הכלל בזה, שגם טבע הנשים מסוגל יותר לגידול הילדים שמצד זה הקל עליהן שלא לחייבן בלמוד התורה, ובמ"ע שהזמ"ג. ולכן אף אם ישתנה סדור החיים בעולם גם לכל

הנשים ולעשירות בכל הזמנים, ואף כשאפשר למסור הגידול לאיזה אינשי ונשי כבמדינתנו, לא נשתנה דין התורה ואף לא דין דרבנן, ולא תועיל שום מלחמה כי אין שום כח לשנות אפילו בהסכם כל העולם כולו שום דבר. **והנשים שמתעקשות ורוצות ללחום ולשנות הן בחשיבות כופרות בתורה**, עיין ברמב"ם (פ"ג מתשובה ה"ח) דשלשה הן הנקראין כופרין בתורה האומר אף על תיבה אחת שמשה אמרו מפי עצמו, והכופר בפירושה שהוא תורה שבעל פה, והאומר שהחלף דבר אחד כל אחד משלשה אלו כופר בתורה ודינם שאין להם חלק לעוה"ב. ואף שלשון הרמב"ם הוא האומר שהבורא החליף מצוה זו, פשוט שהוא לרבותא דאף דאומר שהבורא החליף מצוה זו, וכ"ש כשאומר שהרשות ביד האינשי להחליף, שג"כ הרי אומר בזה שאין התורה נצחית, וכל הטעם הוא שהרי מכחיש כמה כתובים המורים שהתורה נצחית כדכתב הכ"מ.

האם נשים הן במדרגה נמוכה מנשים

בסיום כתב הגרמ"פ וז"ל ושנית צריך לדעת כי אין זה בשביל שנשים פחותות במדרגת הקדושה מאנשים, דלענין הקדושה שוות לאנשים לענין שייכות החיוב במצות, שרק מצד הקדושה דאיכא בישראל הוא ציוי המצות. וגם לנשים נאמרו כל הקראי דקדושה, בין תחלת תנאי קבלת התורה והייתם לי סגולה, ואתם תהיו לי גוי קדוש, שנאמר לבית יעקב אלו הנשים, ותגיד לבני ישראל אלו האנשים, ובין ואנשי קדש תהיון לי שבמשפטים, והייתם קדשים דשמיני, וקדשים תהיו והייתם קדשים שבפרשת קדשים, וכי עם קדוש אתה לה' שבפרשת ראה, ובכל מקום שנמצא ענין קדושה דישראל נאמר גם לנשים. ולכן גם הנשים מברכות בלשון אשר קדשנו במצותיו כמו האנשים, אף על המצות שלא חייבתן תורה, ורק שהוא קולא מאיזה טעמי השי"ת שרצה להקל לנשים כדלעיל ולא מצד גריעותא ח"ו. ובהחייבים בין איש לאשתו, איתא חיוב הכבוד על האיש לאשתו ועל האשה לבעלה בלא שום חלוק, והרבה מהנשים שהיו נביאות, ויש להן כל דיני נביא שבאנשים, ובהרבה דברים נשתבחו בין בקראי בין בדברי חז"ל עוד יותר מלאנשים, וליכא שום זלזול בכבודן ובכל דבר בזה שנפטר מלמוד התורה וממצות שהזמ"ג, וליכא כלל שום סבה להתרעם כלל, וזה יש לכתר"ה להסביר בכל פעם ופעם ולהיות תקיף וחזק בדעתו, שהוא כדיני התורה למחות באלו הנשי, שאחר כל זה יעמדו בדעתן האולת והעקושה שלא לשנות שום דבר ממנהגי ישראל הקדושים.